



DIVERSÀRIUM



Quintí Casals Bergés

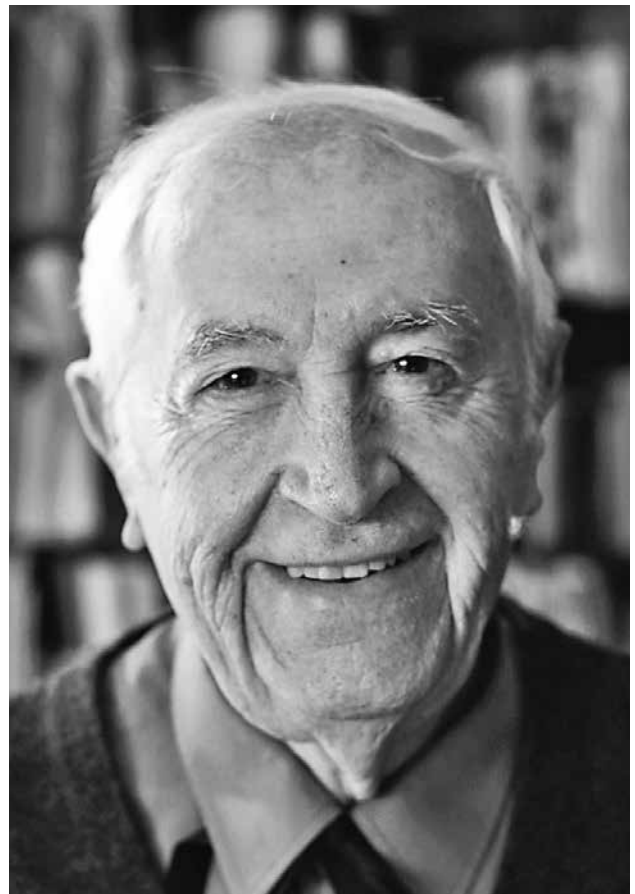
El "leridanismo": un estat de la qüestió 50 anys després de "Lleida, problema i realitat"

Que Ponent, Lleida, l'occident o l'oest català, tant se val com se l'anomeni, existeix d'una forma diferencial de la resta de Catalunya sembla que ningú no ho dubta. Com el modelem, l'articlem o l'interpretem cadascú, això ja és una cosa ben diferent. El seu territori geogràfic marcaria uns límits invisibles, administrativament parlant, on la ciutat de Lleida deixaria sentir la seva àrea d'influència en algunes comarques veïnes (el Segrià, la Noguera, el Pla d'Urgell, la Franja sud aragonesa i les Garrigues) fins al punt de constituir una realitat cultural particular dins el país.

Aquesta va ser una de les conclusions que flotaven en l'ambient el 12 de desembre de 2015, després de celebrar-se una taula rodona sota l'enunciat *Lleidatanisme, leridanismo i lleidapower*, en la qual van participar destacats intel·lectuals lleidatans que, en un moment o altre de la seva vida, han escrit i teoritzat sobre la problemàtica de Lleida i el Ponent català vers Catalunya. En l'acte, organitzat pel Centre d'Estudis Comarcals del Segrià per presentar el segon número de la revista *Shikar*, hi participaren l'incombustible Josep Vallverdú, coordinador del llibre *Lleida, problema i realitat* (1967); Miquel Pueyo, autor del llibre *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols* (1984); l'economista Ramon Morell, l'historiador Manel Lladonosa i la periodista Anna Sàez. Els cinc ponents, moderats per qui subscriu aquestes línies, van opinar sobre el lleidatanisme i les seves mutacions al llarg del temps. En aquest article faig un recull de les seves conclusions i apporto el meu granet de sorra per fer un estat de la qüestió sobre el lleidatanisme 50 anys després d'haver-se publicat un llibre cabdal per a la formació del seu esperit: *Lleida, problema i realitat*.¹

El fet

El *lleidatanisme*, com a fenomen o expressió de la comunitat lleidatana, és un fet immemorial. Ens agradi més o menys, és aquí, amb tots nosaltres, i sempre s'ha manifestat d'una mane-



Josep Vallverdú i Aixalà (Lleida, 9 de juliol de 1923), l'escriptor que ha teoritzat més i millor sobre l'esperit del lleidatanisme.

ra o d'una altra. Alguns cops, al llarg del temps, de forma clara, i d'altres, encoberta o suplantada, però és evident que rau en la dermis del poble lleidatà i el determina espiritualment. Hom té la impressió que el lleidatanisme és un sentiment de rauxa, que surt espontani i que no és racional, raó per la qual ha creat moltes antipaties entre el *racionalisme* dels intel·lectuals del

Foto de capçalera: Portada del llibre *Lleida, problema i realitat*, publicat el 1967.



país. L'erudit lleidatà, tal com es va poder comprovar durant la celebració de la taula rodona, sovint veu el lleidatanisme com a província, en sentit pejoratiu, i s'alinea, de forma incondicional, amb un catalanisme més global. I quan el lleidatanisme s'oposa al seu enemic natural, Barcelona, la sensació de ridícul que pateix el lletraferit ponentí sol ser insuportable, ja que la rivalitat li sembla desproporcionada i fora de lloc.

Aquests intel·lectuals sovint han pres les paraules de Joan Fuster, escrites en el llibre *Nosaltres, els valencians* (1977), com a patró per definir el província lleidatà: "Un home ressentit: d'un ressentiment una mica estrany, borrós, subjecte a intermitències especials, estèril", que se sent un "ciudadà de segona". Tot i que Josep Vallverdú va matisar aquesta visió tan negativa de Fuster en la dècada de 1960 per proclamar que "el lleidatanisme seria un provincianisme més o menys tronat però innocu, tant convençut de les excel·lències pròpies com ressentit amb la resta del món per no saber-les apreciar. Una reivindicació de l'àrea d'influència de Lleida clarament contraposada a Barcelona, que és vista com la metròpolis llunyana que no ens té per a res, que no ens entén".²

Amb aquests antecedents, podem afirmar que aquest home gris i malmirrat de Ponent no ha estat mai ben vist a Barcelona, per la qual cosa la majoria de vegades ha parat molt compte a l'hora d'expressar la seva opinió en públic sobre la regió que l'emmarca. Altrament, quan ho ha fet, cansat de la seva automarginalitat, ha actuat com una mena d'explosió galàctica i ha estat un exemple de mal gust i vehemència. Així, per exemple, no fa gaires setmanes, parlava amb un vell carrincló sobre el tema; i mentre jo afirmava que Barcelona estimava Lleida, ell em va etzibar: "Sí que ens volen..., però ben morts!!!". Una afirmació poc innocent, certament.

Una mica d'història sobre el lleidatanisme/provincianisme

Però anem a pams. Quan neix el lleidatanisme? Almenys el que té sentit polític bel·ligerant. Jo diria, com Manel Lladonosa va fer en el col·loqui, que es va començar a manifestar com una mena de provincianisme arran de la creació de les actuals províncies, el 1833, i de la posterior reorganització administrativa que va dur a terme l'Estat liberal. Fins a aquell moment, Catalunya havia estat considerada una província única, amb capital a Barcelona, i els ajuntaments estaven subjectes al poder central absolutista de Madrid; un poder, tot s'ha de dir, sorgit arran de la guerra de Successió (1714). Fins als canvis liberals esmentats, els lleidatans estaven governats, en l'àmbit provincial i municipal, per delegats del govern central, sovint militars, i els sentiments particulars, si és que existien, havien romàs ensopits. Tanmateix, a partir de llavors, i com correspon a tot govern *taifal* que es vanti de ser-ho, es va començar a mostrar d'una forma evident el provincianisme particular lleidatà i la seva creixent rivalitat amb Barcelona. Uns exemples històrics d'aquesta confrontació ens ho poden il·lustrar. El 1843, l'ajuntament de Lleida va reaccionar de forma virulenta en assabentar-se que es traslladava la Universitat de Cervera a Barcelona, i va dir: "Hora es ya de que cese el yugo con

que rudamente se esclavizaron en esta ciudad los elementos del saber. Barcelona, que ha recogido el triste don con que la arbitrariedad favoreció á Cervera, debe restituir ese presente á su verdadero dueño [Lleida]." L'escrit continuava criticant Barcelona, ja que "escasa ciencia se bebe en aquel recinto. El grito de guerra, el rumor de los movimientos que tan á menudo suena en aquel foro de eterna agitación, en todas épocas y bajo todos los gobiernos sofoca la voz de las ciencias."³

Anys després, el 1920, Joan Rovira i Agelet, líder i diputat provincial del Partit Liberal de Lleida, hegemònic durant la Restauració, es va oposar al traspàs dels fons de la Diputació de Lleida a la Mancomunitat de Catalunya en una sessió memorable, en què va dir: "Barcelona tiende a crear otro centralismo en Cataluña y restar medios de vida a la provincia pues no es un secreto que invocando la palabra autonomía se tiende a suprimir la vida provincial relegando la Corporación a simple mandataria de la Mancomunidad que recibirá los recursos de sus haciendas."⁴ Fins i tot el Xop-Bot, el principal col·lectiu intel·lectual lleidatà entre 1898 i 1938, tot i que sempre va voler estar al marge de la política, va tenir més presència lleidatanista que catalanista. Per tant, no cal espantar-se: fa temps que tenim el lleidatanisme o provincianisme, com el va batejar Josep Lladonosa el 1978 (*Diario de Lérida*, 2 de maig de 1978, p. 2-3), instal·lat entre nosaltres. I aquest lleidatanisme, és cert, sempre s'ha oposat al *centralisme*, com sovint solen afirmar, que exerceix Barcelona sobre Catalunya.

El leridanismo

Amb aquests precedents, el 1939, després de la sagnant Guerra Civil, s'instal·lava a Lleida un nou contingent de funcionaris franquistes amb un marcat caràcter espanyolista. Els nouvinguts aviat trobaren ressò entre els partidaris del règim a la ciutat, entre els quals n'hi havia alguns que provenien de les files de la Lliga Catalanista, com Josep Sol Ballespí, Ramon Aytes, Lluís Aige, Blas Mola, José María Porcioles, Joan Agelet Rosich o Josep Alfons Tarragó Pleyan; i els lleidatanistes tronats de l'antic Xop-Bot, com Josep Murillo o Joan Bergós. Del còctel d'aquests tres grups humans va néixer la nova intel·liguència cultural de Lleida.

I és ben cert, aquells van ser anys molt complicats per viure a Lleida, l'única de les capitals catalanes que va patir la guerra als carrers durant nou mesos, amb moltes cases enrunades i una societat escapçada, en part, per dalt, alhora que aïllada de la resta de centres urbans catalans. Però també ho és que els pocs burgesos que quedaven eren gent moderada, de la dreta catòlica i de la Lliga Regionalista de Lleida, els quals s'inhibiren culturalment, com molt bé va dir Francesc Porta en el seu capítol a *Lleida, problema i realitat*, i van deixar fer els nouvinguts, tot esperant retrobar el pols que després de nou la ciutat.

Davant aquest argument, pren força la teoria de Josep Lladonosa, exposada també al llibre *Lleida, problema i realitat*, que Lleida ha patit, al llarg de la seva història, l'escapçament cíclic de la seva classe dirigent per culpa de les guerres. Tot i que jo limitaria aquest escapçament, per al cas de 1939, als qui van



Taula rodona celebrada el 12 de desembre de 2015 sobre el lleidatanisme, el *leridanismo* i el *lleidapower*. D'esquerra a dreta: Quintí Casals, Manel Lladonosa, Josep Vallverdú, Anna Sàez, Ramon Morell i Miquel Pueyo.

fugir perquè van perdre la guerra (catalanistes radicals, republicans i gent d'esquerres), mentre que els qui la van guanyar es van quedar, van governar i van implantar un nou model cultural (falangistes, militars, dreta catòlica i lligaires).

Llavors, els d'aquí, que volien integrar-se al nou règim, van deixar fer els de fora, que van instrumentalitzar aquell lleidatanisme que van trobar per transformar-lo en *leridanismo* i adaptar-lo a la voluntat franquista d'espanyolitzar el territori lleidatà. El nou grup format va defensar una filosofia política anticatalana i, com el lleidatanisme tradicional, va incidir en l'oposició a Barcelona. El lleidatanisme, tot seguit, va mimetitzar el *leridanismo* i, en les dècades que van de 1940 a 1960, va fer front comú amb els franquistes espanyols, els quals li van garantir un marge d'actuació autònom a la regió. En poques paraules: els franquistes van oferir als lleidatanistes ser regió oposada a la seva regió natural, Catalunya, cosa que molts van acceptar. El discurs cultural del nou grup, amb un gran poder polític, va ser que treballaven per a la província al marge de la seva regió natural (Catalunya), mostrant sempre un *acendrado leridanismo* en totes les seves actuacions.

En una ciutat aïllada i allunyada com era la Lleida de postguerra, els militars i els nous delegats del Govern franquista van comptar amb l'ajut de destacats intel·lectuals lleidatans, com Manuel Herrera Ges, per desenvolupar el seu projecte espanyolitzador. Herrera va pronunciar a Lleida, el 19 de maig de 1939, un discurs per commemorar el *Desfile de la Victoria* de Madrid en què va afirmar: "Estamos en Lérida, la ciudad que tiene tanto de catalana como de aragonesa [...], que además de sentirse española, es la población más aragonesa fuera de Aragón" (*La Mañana*, 26 de maig de 1939).

En aquell nou context, el 24 de juliol de 1941, vigília de Sant Jaume, es fundava a Lleida un selecte club gastronòmic, el *Calíu llerdenc*. Teòricament, només es tractava d'una associació privada, barreja d'elit i lletraferits amants de Lleida, hereus del Xop-Bot i de la bona taula, però la seva influència política i social va ser transcendental en la Lleida del *leridanismo*. Així, gran part dels alcaldes i altres càrrecs polítics de la ciutat van ser prèviament *caliuencs*.

En l'àmbit de la cultura, per desenvolupar el seu projecte provincial, l'any següent es fundava l'Institut de Estudios llerdenses (IEI), que, com diu Anna Sàez, "serà el braç armat del Calíu".⁵ A partir de llavors, l'IEI fou la plasmació cultural oficial del *leridanismo*, amb un Josep Alfons Tarragó Pleyan, en qualitat de secretari general i censor, que va sembrar el pànic cultural a Lleida. La majoria de *caliuencs* van passar a ser consellers de l'IEI i a divulgar les seves teories pseudoculturals, instrumentalitzades pel franquisme, amb la publicació de llibres de temàtica local lleidatana. El discurs bàsic que es divulgava era el d'Eduardo Aunós, ministre amb Primo de Rivera i Franco, nascut a Lleida i ideòleg indiscutible del grup, el qual afirmava a *La Mañana*, el 20 de maig de 1948, que "Lérida no es catalana en grado máximo. En realidad incluso nuestra propia habla no es más que una especie de dialecto situado entre el castellano y el catalán". El discurs *leridanista*, amb tots els instruments administratius i polítics a favor, anava prenent cos i guanyava servils adeptes. Entre el funcionariat espanyol i la dreta lleidatana antigament lleidatanista va arrelar la pseudoidea que Lleida era a mig camí de l'Aragó i Catalunya, cosa que en desnaturalitzava el seu contingut català. En aquest context de fons, Antonio Henández Palmés, exdivisionari blau i conseller de l'IEI, publicava un opuscle el 1963 titulat *Lérida*



entre Aragón y Cataluña, en la geografía y en la historia, un text que esdevé clau per copsar l'abast intel·lectual del *leridanismo*. L'autor, sense cap base científica, va arribar a formular una senzilla teoria: "El dilema que plantean en su polémica es aclarar si Lérida debe ser considerada como aragonesa o como catalana y se olvidan de que la verdad hay que buscarla en la siguiente afirmación: ni catalana ni aragonesa, Lérida es leridana." I, certament, com va dir Sàez al col·loqui, és difícil discutir-li a Hernández que Lleida no fos lleidatana.

Confians i desafians, els *leridanistas*, un cop havien tancat la seva teoria cultural, van decidir fer un pas endavant per separar Lleida de la regió nord-est (eufemisme amb què es referien a Catalunya) i integrar-la en una nova realitat regional que volien crear amb el nom de Valle del Ebro. En aquest nou context, calia alligonar la joventut i, el 1966, el Ministeri d'Educació autoritzava tres llibres de batxillerat en què la província de Lleida formava part de la nova *Región del Valle del Ebro*, amb capital a Saragossa. L'aberració teòrica *leridanista* es consumava amb la disgregació de Lleida de Catalunya per formar una regió econòmica amb els aragonesos i altres províncies de la conca fluvial de l'Ebre, utilitzant variables geogràfiques de forma interessada, com molt bé va dir Ramon Morell en la taula rodona.

La reacció popular dels lleidatans i de la resta de catalans, amb protestes a la Festa Major de 1966 encapçalades per les associacions de veïns i entitats culturals, juntament amb l'aparició del llibre coral *Lleida, problema i realitat*, publicat el 1967, les conferències organitzades pel Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona (publicades a *Les terres de Lleida en la geografía, en l'economía i en la cultura catalanes*, 1971) i altres articles apareguts a la premsa de Barcelona, tots els quals incidien, en conjunt, en el fet que la realitat lleidatana era catalana; va imposar el sentit comú i la potent maquinària franquista va recular en la seva pretensió de separar Lleida de Catalunya. Avui, 50 anys després de l'aparició de l'emblemàtic *Lleida, problema i realitat*, coordinat per Josep Vallverdú i amb capítols elaborats per Josep Lladonosa, Francesc Porta, Simeó Miquel i Joan Gabernet; convé recordar que aquell llibre col·lectiu, que esdevé un mite en l'imaginari lleidatà, va néixer per la reacció a un atac. Aquest llibre, per això el recordem avui, va ser clau per iniciar la recuperació de l'esperit català autòcton de Lleida, en un ambient polític, convé recordar-ho, molt hostil.

Seguidament, en els primers anys de la dècada de 1970, al grup catalanista que va redactar *Lleida, problema i realitat*, s'hi va afegir una segona generació de joves universitaris formada per Manuel Lladonosa, Ramon Morell, Víctor Siurana i Josep Borrell,

que van enfortir la base catalana de l'esperit lleidatà amb senegles monogràfics sobre Lleida publicats a la revista *Serra d'Or* (octubre de 1970, titulat "Lleida, un assaig d'aproximació"); i la revista *CAU* (número 39, titulat "Lleida o la marginació").

Després de la transició, concretament el 1984, apareixia la segona gran obra que parlava sobre l'esperit de Lleida i els atacs culturals que havia sofert durant el franquisme amb el *leridanismo*. El magnífic llibre de Miquel Pueyo i París *Lleida: ni blancs ni negres, però espanyols* és una síntesi científica imprescindible per conèixer a fons el fenomen. En èpoques recents, un altre llibre col·lectiu, també liderat per Miquel Pueyo, *Lleida, l'extrema: la societat de Ponent a les acaballes del segle XX*, va seguir teoritzant sobre el tret diferencial ponentí i la seva evolució, dins el marc català, al llarg del segle XX.

Certament, tots aquests treballs demostren que, des de la dècada de 1960, el fenomen del lleidatanisme ha estat molt present en el debat cultural de la ciutat. Però com encara el lleidatanisme el segle XXI? Jo diria que des de diversos vessants. D'una banda, els darrers anys, entre els lleidatans que treballen a Barcelona ha aparegut una nova versió del lleidatanisme en positiu sota el *hashtag* tuitier *Lleidapower*. El moviment presenta articles tan suggerents com el signat per Francesc Canosa al diari *Ara* i titulat "Teruel existe, però Lleida no existeix", que ja ho diu tot en la seva carta de presentació i en què l'autor reivindica el paper influent de Lleida dins Catalunya.⁶ D'altra banda, i tenint molt present la creixent connexió cultural entre Lleida i la resta de Catalunya, facilitada, sobretot, per les comunicacions de tot tipus (AVE, A2, Internet i TV3), que han bastit ponts entre els catalans per homogeneïtzar la seva cultura; sembla que l'esperit lleidatà continua molt viu entre la comunitat i arrela entre els joves i els qui no ho són tant. En ple segle XXI, el lleidatanisme està en procés de reconstrucció i reafirmació desvergonyida davant Catalunya. A l'ombra de la Seu Vella, menjant els sempiterns caragols a la llauna enmig de la boira, sorgeixen fenòmens com lo *Diccionari lleidatà*, les sorprenents Milícies de l'Oest reptant barcelonins, el renovat garrotín del carrincló Beethoven, la consolidació de la botifarra com a joc de taula a l'institut, *La ciutat de l'oblit*, de Vidal Vidal, liderant les vendes un dia de Sant Jordi, els adolescents cantant *Sóc de l'Oest*, de Lo Pardal Roquer, i el senyor *postureig* circulant per les xarxes socials i presentant-se en els actes d'oci com una *popstar* lleidatana del segle XXI. Un lleidatanisme, com dic, en positiu, que té acceptació entre la joventut, la qual no s'avergonyeix de la seva condició local i vol parlar cara a cara amb una de les principals metròpolis mundials, Barcelona, per dir-li que Lleida existeix i que vol formar part, amb la seva identitat, de la construcció d'una nova Catalunya.

¹ Tinc molt presents els articles publicats per Albert Velasco, "De 'leridanismo', lleidatanismes i altres ponentades. De la fatxenderia franquista al postureig lleidatà 2.0", *Revista de Catalunya*, núm. 294, p. 39-54; i Anna Sàez, "Del complex a la reivindicació. El canvi de xip d'una generació orgullosa de ser de l'oest", *Arts*, núm. 41, p. 20-22. També els monogràfics que la revista ARTS ha dedicat a la qüestió en els números 40 i 41 del 2015 i el 2016.

² Josep Vallverdú, "Notes sobre el provincianisme", *Serra d'Or*, núm. 2-3, febrer-març, 1964, p. 17-19.

³ Arxiu Municipal de Lleida, sèrie correspondència, capsa 1470, carta de l'ajuntament del 5 d'agost de 1843.

⁴ Arxiu de la Diputació de Lleida, actes del ple, sessió del 12 de gener de 1920.

⁵ Anna Sàez, "La gran mentida", *El Temps*, número 1500, 2013.

⁶ Consulteu, sobretot, el monogràfic coordinat per Francesc Canosa a *Arts*, número 40, 2015.